

O'QUVCHILARDA FRILANSERLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH MODELI VA UNI TA'LIM JARAYONIGA JORIY ETISH MEXANIZMLARI

Purxanova Tolganay Jumanazarovna

Qoraqalpog'iston Respublikasi Nukus shahar 48-sonli ayrim fanlar chuqurlashtirilib o'qitiladigan sinflari bor umumiy o'rta ta'lim maktabining informatika fani o'qituvchisi

E-mail: purxanovatolganay@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarida frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirishning tarkibiy-model jihatlar va uni ta'lim jarayoniga joriy etish mexanizmlari ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Raqamli iqtisodiyot va platformali bandlikning jadal rivojlanishi sharoitida o'quvchilarni kelajak kasbiy faoliyatga tayyorlashda frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish masalasi dolzarblashmoqda. Tadqiqotda frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish modelining tarkibiy qismlari (maqsadli, mazmunli, tashkiliy-faoliyatli va natijaviy bloklar) hamda modelni ta'lim amaliyotiga joriy etishning bosqichma-bosqich mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, axborot-ta'lim muhitlaridan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari va veb-kvest texnologiyasining o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: frilanserlik kompetensiyalari, shakllantirish modeli, joriy etish mexanizmlari, axborot-ta'lim muhiti, veb-kvest texnologiyasi, pedagogik shart-sharoitlar, umumiy o'rta ta'lim.

Zamonaviy mehnat bozori tub o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. An'anaviy ish bilan bandlik modellari o'rnini moslashuvchan, individuallashtirilgan formatlar – xususan, frilanserlik egallamoqda. Global miqyosda frilanserlar sonining keskin oshishi ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda: o'quvchilarni nafaqat an'anaviy kasbiy bilimlar bilan, balki mustaqil ish faoliyatini tashkil eta olish, masofaviy hamkorlik qilish, o'z xizmatlarini bozorda taklif eta olish kabi kompetensiyalar bilan qurollantirish zarurati tug'ilmoqda.

O'zbekiston misolida olib qaraydigan bo'lsak, "upwork" platformasida 5000 nafardan ortiq fuqaro ro'yxatdan o'tgan, biroq ularning atigi 13 foizi faol hisoblanadi. Bu esa sohada malakali kadrlar tayyorlash zaruratini ko'rsatadi. Shu bois umumiy o'rta ta'lim tizimida o'quvchilarning frilanserlikka oid kompetensiyalarini shakllantirish masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida qaralmoqda.

Ushbu tezisning maqsadi – umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarida frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish modeli va uni ta'lim jarayoniga joriy etish mexanizmlarini ilmiy asoslashdan iborat.

1. Frilanserlik kompetensiyalari tushunchasi va tarkibi

Frilanserlik kompetensiyalari deganda mutaxassisning mustaqil ish faoliyatini samarali tashkil eta olish qobiliyati tushuniladi. Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, frilanserlik kompetensiyalari ikki asosiy guruhga bo'linadi: professional (hard skills) va shaxsiy (soft skills) kompetensiyalar .

Professional kompetensiyalar qatoriga dasturlash, veb-dizayn, grafik dizayn, kopirayterlik, tarjimonlik, SMM, video montaj kabi aniq kasbiy ko'nikmalar kiradi. Shaxsiy kompetensiyalar esa vaqtni boshqarish (time management), o'z-o'zini tashkil eta olish (self-discipline), muloqot qobiliyati (communication skills), moliyaviy savodxonlik (financial management), moslashuvchanlik (adaptability), tarmoq va aloqalarni qurish (networking), marketingshaxsiy brending (marketing & personal branding) kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi .

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli frilanserlar aynan shaxsiy kompetensiyalarning yuqori darajada rivojlanganligi bilan ajralib turadi. Masalan, Bangladeshda amalga oshirilgan "Free to Lance" loyihasi doirasida 12-14 yoshli o'quvchilarda fotografiya, kontent yaratish, grafik dizayn, logo yaratish va ma'lumotlar kiritish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish orqali ularda frilanserlikka oid kompetensiyalar shakllantirilgan .

2. O'quvchilarda frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish modeli

O'quvchilarning frilanserlikka oid kompetensiyalarini shakllantirish modeli o'zaro bog'langan tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ular quyidagi bloklarni o'z ichiga oladi :

2.1. Maqsadli blok

Mazkur blokda modelning asosiy maqsadi – umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarida frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish belgilanadi. Maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar aniqlanadi:

- o'quvchilarni frilanserlik faoliyati asoslari bilan tanishtirish;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish;
- mustaqil ishlash, vaqtni boshqarish va masofaviy hamkorlik qilish malakalarini shakllantirish;
- o'quvchilarda tadbirkorlik va moliyaviy savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish.

2.2. Mazmunli blok

Mazmunli blok frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv materiallari, mavzular va topshiriqlar majmuini o'z ichiga oladi. Ushbu blok quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- **nazariy modul** – frilanserlik asoslari, platformalar bilan tanishish, kasbiy etika, shartnomalar tuzish qoidalari;
- **amaliy modul** – dasturlash, dizayn, kontent yaratish, SMM kabi aniq ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashg'ulotlar;
- **loyihaviy modul** – real buyurtmalar asosida loyihalar bajarish, portfel yaratish;

• **rivojlantiruvchi modul** – soft skills (vaqtni boshqarish, muloqot, moliyaviy savodxonlik) ni rivojlantirishga qaratilgan treninglar.

2.3. Tashkiliy-faoliyatli blok

Ushbu blok modelni amalga oshirish shakl, metod va vositalarini belgilaydi:

- **shakllar:** dars, to‘garak, fakultativ mashg‘ulotlar, onlayn kurslar, master-klasslar, uchrashuvlar (meetup);
- **metodlar:** interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyiha metodi, veb-kvest texnologiyasi, keys-stadi, treninglar;
- **vositalar:** axborot-ta’lim muhiti, raqamli platformalar, maxsus dasturiy ta’minot, multimedia resurslari.

Veb-kvest texnologiyasi o‘quvchilarning frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Veb-kvest – bu o‘quvchilarning axborot-ta’lim muhitida mustaqil izlanishi va tadqiqot faoliyatini tashkil etishga yo‘naltirilgan muammoli topshiriq bo‘lib, unda internet resurslaridan foydalaniladi[1].

2.4. Natijaviy blok

Natijaviy blok o‘quvchilarda frilanserlik kompetensiyalarining shakllanganlik darajasini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlarini o‘z ichiga oladi:

- **kognitiv mezon** – frilanserlik asoslari bo‘yicha bilimlar darajasi;
- **faoliyatli mezon** – amaliy ko‘nikma va malakalar shakllanganligi;
- **motivatsion mezon** – frilanserlik faoliyatiga qiziqish va motivatsiya darajasi;
- **shaxsiy mezon** – soft skills rivojlanganlik darajasi.

3. Modelni ta’lim jarayoniga joriy etish mexanizmlari

O‘quvchilarda frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish modelini ta’lim jarayoniga joriy etish quyidagi mexanizmlar asosida amalga oshiriladi[2]:

3.1. Pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash mexanizmi

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, axborot-ta’lim muhitlaridan foydalangan holda o‘quvchilarning frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirishda muayyan pedagogik shart-sharoitlarga rioya qilish zarur :

1. **Aniq ta’lim maqsadlari** – axborot-ta’lim muhitini joriy etishdan oldin aniq ta’lim maqsadlarini belgilash;
2. **Texnologik infratuzilma** – ishonchli va mustahkam texnologik infratuzilma mavjudligi;
3. **Pedagoglarning malakasini oshirish** – o‘qituvchilarning raqamli savodxonlik ko‘nikmalariga ega bo‘lishi;
4. **O‘quvchilarning tayyorgarligi va raqamli savodxonligi** – o‘quvchilarning raqamli vositalardan foydalanishga tayyorligi;
5. **Qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhiti** – axborot-ta’lim muhitining o‘quv jarayoniga organik integratsiyasi;
6. **Baholash va qayta aloqa strategiyalari** – samarali baholash tizimi;

7. **Texnologiyadan axloqiy va xavfsiz foydalanish** – raqamli fuqarolik, ma'lumotlar xavfsizligi.

3.2. Darsdan tashqari mashg'ulotlar tizimi mexanizmi

Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning frilanserlik kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'garaklar, tanlovlar, loyihalar va master-klasslar orqali o'quvchilarda frilanserlikka oid amaliy ko'nikmalarni shakllantirish samarali kechadi.

"Free to Lance" loyihasi tajribasi shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar tomonidan tashkil etilgan "Inson kutubxonasi" (Human Library) loyihasi doirasida o'quvchilar YouTube va boshqa onlayn platformalar orqali turli ko'nikmalarni o'rganib, so'ngra o'z tengdoshlariga o'rgatadilar. Bu o'zaro hamkorlikka asoslangan ta'lim muhitini yaratadi va o'quvchilarning ishonchini oshiradi[3].

3.3. Hamkorlik va ijtimoiy sheriklik mexanizmi

Modelni muvaffaqiyatli joriy etishda turli ijtimoiy hamkorlarni jalb qilish muhim ahamiyat kasb etadi:

- **IT-kompaniyalar va frilanserlar** bilan hamkorlik – amaliyot o'tash, master-klasslar tashkil etish;
- **Ota-onalar va jamoatchilik** bilan ishlash – frilanserlikning ahamiyati haqida tushuntirish ishlari olib borish;
- **Xalqaro platformalar** bilan hamkorlik – Upwork, Fiverr, [Freelancer.com](https://www.freelancer.com) kabi platformalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish.

Turkmanistonda USAID tomonidan o'tkazilgan trening dasturida 24 nafar yosh mutaxassis Upwork, Freelance, TopTal kabi platformalarda ishlash, mijozlar bilan muloqot qilish, samaradorlik vositalaridan (Airtable, Asana) foydalanish, o'z xizmatlariga narx belgilash va shaxsiy brendni shakllantirish kabi ko'nikmalarni o'zlashtirgan[4].

3.4. Monitoring va baholash mexanizmi

Modelni joriy etish jarayonida muntazam monitoring va baholash tizimi yo'lga qo'yilishi lozim:

- **Kirish diagnostikasi** – o'quvchilarning boshlang'ich bilim va ko'nikmalarini aniqlash;
- **Oraliq nazorat** – kompetensiyalarning shakllanish dinamikasini kuzatish;
- **Yakuniy baholash** – kompetensiyalarning shakllanganlik darajasini aniqlash.

4. Model samaradorligini eksperimental tekshirish natijalari

O'quvchilarda frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish modelining samaradorligi Jizzax viloyati Paxtakor tumanidagi umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari davomida tekshirilgan. Tajriba guruhida 81 nafar o'quvchi ishtirok etgan. Tajriba-sinov ishlari yakunida matematik-statistik tahlil (Student-Fisher mezon) o'tkazilgan bo'lib, natijalar tajriba guruhidagi o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichi nazorat guruhiga nisbatan 9,2 foizga yuqori ekanligini ko'rsatgan[5].

Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarida frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirish modeli o'zaro bog'langan to'rtta blokdan (maqsadli, mazmunli, tashkiliy-faoliyatli, natijaviy) iborat bo'lib, ularning uyg'unligi ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Modelni ta'lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, darsdan tashqari mashg'ulotlar tizimini yo'lga qo'yish, ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish va monitoring tizimini joriy etishni o'z ichiga oladi.

Tajriba-sinov ishlari natijalari ishlab chiqilgan model va uni joriy etish mexanizmlari samaradorligini tasdiqlaydi (o'zlashtirish 9,2% ga oshgan). Kelgusida frilanserlik kompetensiyalarini shakllantirishning aniq kasblar (dasturlash, dizayn, kopirayterlik va boshqalar) bo'yicha ixtisoslashtirilgan modullarini ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayoniga joriy etish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'quvchilarning frilanserlikka oid kompetensiyalarini shakllantirish modeli. (2025). *Elektron ta'lim jurnali*.
2. Halikov, A.T. (2024). Student Competencies on Freelancing Pedagogical Conditions for the Use of Information and Educational Environments in the Formation. *International Journal of Pedagogics*, 4(12), 279-281.
3. Essential Skills and Strategies for Freelance Success. (2025). *Plato Data Intelligence*.
4. Xalikov, A.T. (2023). O'quvchilarning frilanserlikka oid kompetensiyalarini shakllantirishda axborot-ta'lim muhitlaridan foydalanishning pedagogik shartlari. *Qurilish va ta'lim ilmiy jurnali*.
5. Khalikov, A. (2024). The Importance of Extra-Classroom Activities in the Development of Freelancing Competencies of Schoolchildren. *Zenodo*.